

УДК 658.1:005.336.4

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-272-4-1-112-115

КУКЛІНОВА Т. В.

Одеський національний економічний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІНАНСОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Метою статті є актуальні теоретичні та практичні питання ефективності фінансового стимулювання малого та середнього бізнесу. Було визначено ключові аспекти та напрямки цього процесу завдяки детальному аналізу проблем, основних тенденцій та особливостей. Розкрито його соціально-економічну роль. У статті надано огляд та опис структурно-функціональних елементів ефективного фінансового стимулювання малого та середнього бізнесу з метою активізації їх внутрішніх можливостей для формування науково-методичного підходу. Досліджено напрямки фінансування малого та середнього бізнесу міжнародними організаціями та комерційними банками, позначено місце в їх розвитку. Визначено комплексну характеристику його особливостей. Доведено потребу у перспективних напрямках розвитку малого та середнього бізнесу та впровадження їх інноваційної складової.

Ключові слова: малі і середні підприємства, розвиток підприємства, стимулювання, сталий розвиток.

KUKLINOVA T.

Odessa National Economic University

EFFECTIVENESS OF FINANCIAL INCENTIVES FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES

Provision of conditions small and medium-sized businesses financing is being analysed in the presented work. Subject of the study is theoretical and methodological aspects of their competitiveness factors in the crisis conditions. Purpose of the study is identification factors of small and medium-sized businesses financing, development practical recommendations. The study deals with essential and urgent problems of the specific activity of small and medium-sized enterprises. The specificity of small and medium-sized businesses analysed in Ukraine. Advantages and disadvantages of separate directions of stimulation of their development is being analysed. The problems and the specificity their protection analysed in the article. Scientific abstraction method, analysis and synthesis method, comparative analysis method, content analysis of scientific publications applied in the study. This paper shows effectiveness of small and medium-sized businesses financing. The thought analysis of the main tendencies of activity of small and medium-sized enterprises made it possible to suggest means of effective stimulation of them. This paper shows effectiveness of international loans. Results of the study can be used in the activity of small and medium-sized enterprises, entrepreneurs, public authorities, banks, international institutions and future studies. The main ways of reducing small and medium-sized businesses financing were suggested. Creation of the mechanism basis of its financing was defined. The capability of using the tools researched for estimation of efficiency, determine its key factors and reveal the full reserves of inputs reduction and potential growth efficiency for small and medium-sized enterprises and entrepreneurs. An effective mechanism basis of rational distribution of limited investments on medium-sized enterprises, entrepreneurs are proposed in the manuscript.

Key words: development of enterprise, efficiency, small and middle-sized enterprises.

Вступ. Малий та середній бізнес (далі МСБ) є джерелом податкових надходжень, що формують суттєву частку бюджету, а також сприяють залученню фінансових коштів населення. Його фінансування грає велику роль у процесі формування сприятливого клімату для його розвитку, демократизації суспільства, пом'якшення соціальної напруги, забезпечує самозайнятність населення, сприяє активізації процесів нагромадження капіталів.

Актуальність проблеми дослідження даної статті пояснюється тим, що, незважаючи на інтерес сучасної економічної науки до проблем фінансування МСБ питання формування оптимальної з точки зору економічної доцільності та стимулювання підприємницького процесу моделі фінансування його суб'єктів залишаються відкритими.

Метою даного дослідження є аналіз існуючого порядку фінансування МСБ, виявлення його переваг і недоліків і розробка рекомендацій з вдосконалення і реформування моделі фінансування суб'єктів МСБ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика плеяда науковців розглядають питання оцінювання рівня фінансування МСБ на рівні регіону або держави, зокрема питання розглядаються в роботах таких вчених, як З. С. Варналія, В. М. Гриньової, О. В. Кужель, І.М. Танасюк та інших. Дослідження робіт [1–6] щодо питань фінансування МСБ показало, що вони зачіпають деякі їх аспекти, але увагу варто відвести цьому питанню в умовах глобалізації та загострення кризових явищ.

Метою дослідження є аналіз структурно-функціональних елементів фінансування МСБ у системі управління їх розвитком.

Виклад основного матеріалу дослідження. До проблем ведення бізнесу можна віднести низьку доступність і високі ставки кредитів, високі ставки податків. Проблеми з нестачею фінансування для розвитку бізнесу актуальні для МСБ, перш за все, для малих підприємств. Також це є найбільш поширеною проблемою, яка стримує вихід підприємств на зарубіжні ринки.

В Україні кількість малих та середніх підприємств станом на 01.01.2017 становила 305 897 одиниць – 99,9% від загальної кількості підприємств. При цьому мікропідприємства формували 80,8% від

загальної кількості компаній, малі – 14,2%, а середні підприємства – 4,9%. Після прийняття змін до закону "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" до грудня 2016 року (згідно з якими підприємства зобов'язали сплачувати єдиний соціальний внесок навіть за відсутності прибутку), почалося масове закриття неактивних ФОП, що тривало до кінця березня 2017 року. В результаті станом на 26.07.2017 кількість працюючих ФОП становить 1764853. Наведені дані свідчать про те, що кількість приватних підприємців і невеликих компаній в Україні досить велика. Питома вага обсягів реалізації продукції суб'єктів МСБ і доданої вартості МСП також можна порівняти з європейськими країнами. За результатами 2016 року, обсяги реалізації продукції МСБ сформували 61,6% від загального обсягу. На середні підприємства припадає 41,9% обсягів від реалізації, на малі – 12,8%, а на мікропідприємства – 6,9%. Відмінність від країн ЄС спостерігається тільки в розподілі доданої вартості за розміром підприємств МСБ. Так, в ЄС мікропідприємства виробляють більше 20% доданої вартості, а малі і середні – близько 18%. В Україні ж основну частину доданої вартості (41,2%) формують середні підприємства. На малі доводиться 10,9%, а на мікрокомпанії – лише 4,8%, що свідчить про низьку ефективність роботи мікропідприємств. Крім того, істотна частка суб'єктів малого та середнього бізнесу спеціалізується на торгівлі (60% ФОП і 27% підприємств). На сільському і рибному господарстві спеціалізуються 14,7% підприємств МСБ, а в промисловості працюють всього 12,7% невеликих компаній [7].

Основним напрямком стимулювання розвитку МСБ є фінансово-кредитний. Для фінансування програм стимулювання розвитку МСБ залучаються кошти міжнародних фінансових організацій: Європейської Комісії, Міжнародної фінансової корпорації, Агентства США з міжнародного розвитку, фонду "Євразія", Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР), Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), Європейського інвестиційного фонду, Німецького банку розвитку (KfW), Німецько-українського фонду (НУФ) та інших організацій. На даний момент в Україні діє близько 20 програм міжнародних фінансових організацій, спрямованих на фінансування розвитку МСБ.

Українські підприємства можуть цілком успішно подавати заявки на програми, що стосуються науково-дослідних робіт, інновацій, енергетики та захисту навколишнього середовища, створення економіки і суспільства, розумного використання природних ресурсів. Так, Фонд "Євразія" працює за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку та інших донорів. Програма Horizon 2020 – програма досліджень та інновацій, яка надає додаткове фінансування на дослідницькі та інноваційні проекти. Перевага віддається проектам у сфері IT, біотехнологій, а також проектам, спрямованим на економію ресурсів і сировини. Грант на реалізацію інноваційного start-up-проекту можна отримати і в Американській інвестиційній компанії Western NIS Enterprise Fund (WNISEF). Крім того, WNISEF видає кредити під низьку процентну ставку малим підприємствам, які направляють не менше 10% чистого прибутку на вирішення соціальних питань, а також тим компаніям, у яких понад 50% співробітників становлять соціально незахищені верстви населення (ветерани, інваліди, постраждали від військового конфлікту та переміщені особи).

Програми галузевого фінансування представлені в НУФ. Як основні пріоритетні напрями фігурують сільське господарство і агропромисловий комплекс, легка промисловість, торгівля, а також сфера послуг (міні-готелі, ресторани, зелений туризм). Крім того, ЄБРР і НУФ заснували спільну програму для дрібних підприємств, які, як правило, не мають можливості отримати банківське кредитування.

В рамках спільної програми ЄБРР, Міжнародної фінансової організації, Нідерландського банку розвитку та німецької інвестиційної корпорації DEG, експортно-орієнтовані компанії МСБ, що динамічно розвиваються, можуть отримати інвестування в акціонерний капітал. Вливання інвестицій в капітал також можливе в рамках спільної програми ЄБРР, KfW і ЄІБ.

Тому, крім прямої фінансової допомоги для розвитку бізнесу, існує цілий ряд міжнародних програм, спрямованих на підвищення рівня знань місцевих підприємців та працівників підприємств. Такі програми є в ЄІБ, ЄБРР, WNISEF.

Зазначимо, що COSME – програма конкурентоспроможності МСБ, що відкриває доступ до кредитів та інструментів фінансування для таких підприємств. LIFE – програма екологічних досліджень і запобігання зміні клімату, що надає гранти та інструменти додаткового фінансування на інноваційні проекти та проекти реалізації передових практик. Creative Europe – гранти на культурні та медіа-проекти. InVenture – залучає інвестиції та допомагає продати бізнес.

Термін кредитування МСБ становить переважно 3–5 років. Завдяки багатьом програмам фінансування здійснюється через місцеві банки-партнери, які самостійно виставляють ставку кредитування (міжнародними програмами задається тільки її максимальний рівень). Серед банків-партнерів Укргазбанк, Мегабанк, ПроКредит Банк, Укресімбанк, Ощадбанк, Укрсоцбанк, Кредобанк, Міжнародний інвестиційний банк. МСБ можуть також прийняти участь у проектах з підтримки циркулярної економіки, співпраці в галузі стійкої урбанізації, рішення, пов'язані з електронною інфраструктурою, охороною здоров'я, "розумним" і "зеленим" транспортом. Варто також зазначити, що проекти, які можуть претендувати на отримання грантів, це не тільки бізнес-ідеї, але й програми, спрямовані на розвиток громад реконструкція приміської, парково-культурної території, створення навчальних закладів чи установ для розвитку молоді, розвиток зеленого туризму, сприяння працевлаштування соціально незахищених верств населення, створення додаткових робочих місць для переміщених осіб,

відновлення культурної спадщини. Підкреслимо, що конкурс на отримання грантів має досить складну процедуру, оскільки управління коштами ЄС, становлять понад 76% бюджету зазначених програм здійснюється в партнерстві з державними та регіональними органами управління і переважно з допомогою п'яти великих структурних та інвестиційних фондів: Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF), Європейського соціального фонду (ESF), Фонду згуртування (CF), Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD), Європейського фонду з морських справ і рибальства (EMFF). Прямі фінансові гранти присуджуються Європейською Комісією або її виконавчими органами на підтримку проектів або заходів, пов'язаних з політикою ЄС.

Підприємець, який очікує фінансування, повинен подати чітко розроблений план дій, у якому розписана мета і завдання проекту, будуть досягнуті завдяки проекту, та строки виконання, бюджет, бенефіціари, зацікавлені сторони проекту тощо. Такий проект повинен будуватися на стратегії підприємства і фокусуватися на певній проблемі, яку він повинен вирішити. Якщо ж мова йде про інвестиційний, а не соціальний (так званий "м'який") проект, необхідно детально описувати бюджет проекту. Відповідно до стандартів фондів, до інвестиційних проектів може належить будівництво певних об'єктів, відновлення приміщень, будівництво лікарень, проекти, пов'язані з енергозбереженням тощо. Крім того, інвестиційні проекти обов'язково повинні мати техніко-економічне обґрунтування – аналіз чи оцінку здійсненності, реалістичності виконання цього проекту в рамках обмеженого часу.

В їх рамках надається доступ до навчальних онлайн-ресурсів, фінансується створення центрів підтримки бізнесу, проведення навчальних заходів та стажувань за кордоном, надається допомога компаніям, що бажають вийти на міжнародні ринки. ЄБРР також надає фінансування на оплату послуг консультантів з планування, розвитку бізнесу, переходу до стандартів МСФЗ та впровадження інформаційних технологій.

Незважаючи на те, що міжнародне фінансування часто дешевше, ніж банківські програми, більшість програм міжнародних донорів, як і банківське фінансування, передбачає наявність прозорої та інформативної звітності. А багато компаній сегменту МСБ поки ще не мають звітності належної якості. Найчастіше це пов'язано не тільки з оптимізацією оподаткування, але і з недостатньо високим рівнем знань з ведення бізнесу і обліку.

Підприємства для реалізації проектів мають можливість залучати партнерів. У багатьох програмах проекти можуть виконуватися об'єднаннями осіб (консорціумами), що складаються принаймні з трьох партнерів з трьох різних країн-членів ЄС. Шанс на успіх також зростає, якщо проект розробляється в партнерстві з декількома солідними організаціями, тому що співпраця – один з пріоритетів сталого розвитку.

Успішний проект повинен мати потенціал бути масштабованим як мінімум на ринку Європи. Донорські гроші не даються на розвиток операційної діяльності конкретного підприємства. Грант повинен допомогти створити новий проект, який зможе істотно вплинути на досягнень цілей сталого розвитку. Так, у цьому списку цілей сталого розвитку є такі категорії, як боротьба з бідністю, забезпечення гендерної рівності, забезпечення доступу до чистої і безпечної енергії та інші. Донор очікує побачити внесок, віддачу в розвиток суспільного блага. Україна платить досить членські внески, щоб український бізнес мав можливість приєднатися до міжнародного співтовариства і, зокрема, одержувати безповоротну фінансову допомогу міжнародних донорів. Але наші підприємства не дуже активно використовують цю можливість.

Зазначимо, що багато банків розвивають напрямок кредитування МСБ. Найбільш поширені кредитні продукти: кредити на поповнення оборотних коштів і на придбання основних засобів (обладнання, нерухомість); рефінансування кредитів в інших банках; кредит під депозит; овердрафт (як бланковий, так і заставний), а також гарантії. Для аграріїв надається також послуга авалювання векселів. Максимальний термін кредитування на покупку техніки та обладнання – в основному до 5 років (в деяких банках за окремими програмами – до 7 років). Ставки за кредитами на поповнення обігових коштів і купівлю основних засобів коливаються, переважно, в діапазоні 17–19%. Більш низькі ставки зустрічаються в основному при кредитуванні у співпраці з деякими міжнародними донорами, а також у партнерських програмах з виробниками техніки. Ставки за партнерськими програмами найчастіше починаються від 10% річних, але залежать ще й від терміну кредиту і розміру власного внеску. При короткому терміні кредитування і власному внеску більше 50% за деякими програмами ставка може бути значно нижче. Найбільш поширені партнерські програми на купівлю обладнання, автомобілів і сільгосптехніки. Великий вибір таких програм є, наприклад, в Укресімбанку, Ощадбанку, Креді Агріколь Банку, Райффайзен Банку Аваль, Укргазбанку, банках «Південний» і «Глобус». Деякі банки співпрацюють з обласними адміністраціями на умовах часткової компенсації процентної ставки по кредиту. Є такі програми у Кредобанку і Приватбанку. Кредити на розвиток бізнесу надають під заставу нерухомості, але є й беззаставні програми — наприклад, у Приватбанку, Міжнародного інвестиційного банку, Райффайзен Банку Аваль. Послугу придбання майна на умовах фінансового лізингу представникам малого та середнього бізнесу готові надати Укргазбанк, Альфа-Банк, ТАСкомбанк, Кредобанк. Менш поширеним продуктом є факторинг. Його пропонують для МСБ Укрсоцбанк, ПУМБ і банк «Південний». Розвивають банки і кредитування, спрямоване на підвищення енергоефективності. Отже, банки пропонують МСБ широкий спектр фінансових продуктів і послуг, однак процентна ставка по більшості програм банківського кредитування неприйнятна. Також багатьох

представників МСБ бентежать високі вимоги до заставного майна і складність процедури оформлення документації. До того ж, не всі невеликі підприємства можуть похвалитися якісним складанням фінансової звітності, що відповідає вимогам банку. Враховуючи всі перераховані фактори, представники МСБ не завжди можуть скористатися пропозиціями банків.

Проведений аналіз показав, що оцінити обсяги виданих мікрокредитів МСБ досить проблематично: по-перше, даний ринок є молодим, ще розвивається; по-друге, деякі банки видають невеликі кредити за рахунок власних або притягнутих коштів (але не від ЄБРР і Німецько-Українського Фонду), не виділяючи їх в окрему статтю у зв'язку з відсутністю необхідності вести таку статистику; по-третє, градація, за якою позики відносять до мікрокредитів, досить "розмита". Кількість виданих мікрокредитів оцінити можна, але приблизно – лише за позиками, які банки видали по кредитних лініях [8–10].

Висновки. Програми та фонди не стали ефективними інструментами фінансового стимулювання МСБ, що пов'язано з складними умовами фінансування, у тому рахунку це також стосується і державних програм фінансування з бюджету. Виконання регіональних програм підтримки МСБ можливе за умови стабільного фінансування. Враховуючи сучасні потреби МСБ, найбільш актуальними заходами регіональних програм є заходи, спрямовані на фінансову підтримку. Іноземні країни для сприяння розвитку МСБ використовують систему пільг. Податкова встановлювати оптимальні податкові ставки, які стримують розвиток МСБ та будуть забезпечувати надходження грошових коштів до бюджету. Пільгове оподаткування є дієвими напрямком розвитку МСБ завдяки зниженню податкового навантаження й спрощеному механізму адміністрування сплати податків можуть бути створені умови для ефективного розвитку. Для підвищення вкладу МСБ в економіку України нині необхідно зосередитися на підвищенні рівня доданої вартості МСП (особливо мікропідприємств) і збільшенні кількості компаній, що займаються виробництвом, у тому числі, які впроваджують інноваційні продукти і технології.

Література

1. Лихолат С.М. Дослідження впливу державної політики на розвиток малого підприємництва в Україні / Світлана Михайлівна Лихолат // Соціально-правові студії. – 2018. – Випуск 1. – С. 167–171.
2. Солованюк С.М. Спрощена система малого бізнесу в Україні / Світлана Миколаївна Солованюк // Інтернаука : міжнародний науковий журнал. – 2017. – № 2 (24), т. 2. – С. 126–129
3. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект / О. Адамська // Ефективність державного управління. – 2018. – Вип. 2 (55). – Ч. 1. – С. 30–38.
4. Танасюк І. М. Мікрокредитування як механізм ефективного стимулювання розвитку малих та середніх підприємств / І. М. Танасюк, Т. В. Куклінова // Наукові праці : науково-методичний журнал. Економічні науки. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т. 89. Вип. 76. – С. 70–74.
5. Другов О. О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / О. О. Другов // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4(9). – С. 115–120.
6. Волкова Н.І. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах / Н.І. Волкова, К.Д. Свирідова // Фінанси, облік, банки. – 2017. – № 1 (22). – С. 55–62.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [HTTP://WWW.UKRSTAT.GOV.UA/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
8. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення / О.В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2017. – № 57. – С. 58–66.
9. Обруч Г.В. Проблеми і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні / Г.В. Обруч, Б.Л. Іванюта, К.В. Журавльов // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 61. – С. 53–62.
10. Кизим М. О. Оцінка якості цільових програм державної підтримки розвитку малого бізнесу : [монографія] / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко, Н. І. Полторак. – Х. : ІНЖЕК, 2009. – 328 с.

References

1. Lykholat S.M. Doslidzhennia vplyvu derzhavnoi polityky na rozvytok maloho pidpriemnytstva v Ukraini / Svitlana Mykhailivna Lykholat // Sotsialno-pravovi studii. – 2018. – Vypusk 1. – S. 167–171.
2. Solovaniuk S.M. Sproshchena systema maloho biznesu v Ukraini / Svitlana Mykolaivna Solovaniuk // Internauka : mizhnarodnyi naukovi zhurnal. – 2017. – № 2 (24), t. 2. – S. 126–129
3. Adamska O. Antykrizove upravlinnia v konteksti reahuvannia na rehionalni vyklyky: teoretyko-metodolohichni aspekt / O. Adamska // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. – 2018. – Vyp. 2 (55). – Ch. 1. – S. 30–38.
4. Tanasiuk I. M. Mikrokredytuvannia yak mekhanizm efektyvnoho stymuliuvannia rozvytku malykh ta serednikh pidpriemstv / I. M. Tanasiuk, T. V. Kuklinova // Naukovi pratsi : naukovo-metodychnyi zhurnal. Ekonomichni nauky. – Mykolaiv : Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2008. – T. 89. Vyp. 76. – S. 70–74.
5. Druhov O. O. Analiz dzherel finansuvannia rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini / O. O. Druhov // Stratehichni priorytety. – 2008. – № 4(9). – S. 115–120.
6. Volkova N.I. Analiz problem kredytuvannia maloho ta serednoho biznesu v sучasnykh ekonomichnykh umovakh / N.I. Volkova, K.D. Sviridova // Finansy, oblik, banky. – 2017. – № 1 (22). – S. 55–62.
7. Ofitsiyni sait Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Dykan O.V. Rozvytok maloho biznesu v Ukraini: problemy ta shliakhy zabezpechennia / O.V. Dykan // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2017. – № 57. – S. 58–66.
9. Obruch H.V. Problemy i perspektyvy rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini / H.V. Obruch, B.L. Ivaniuta, K.V. Zhuravlov // Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – 2018. – № 61. – S. 53–62.
10. Kyzym M. O. Otsinka yakosti tsilovykh prohram derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho biznesu : [monohrafiia] / M. O. Kyzym, I. Yu. Matiushenko, N. I. Poltorak. – Kh. : INZhEK, 2009. – 328 s.

Рецензія/Peer review : 17.08.2019

Надрукована/Printed : 03.09.2019
Рецензент: д. е. н., проф. Кошелюк Г. В.